

УДК 37.01: 801.8

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2022.12>

Світлана Корнєва,
 ORCID iD 0000-0001-9162-8183
 кандидат філологічних наук, доцент
 кафедри теорії й методики мовно-літературної
 та художньо-естетичної освіти
 Миколаївський обласний інститут
 післядипломної педагогічної освіти
 вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
 kornieva.svitlana@moipro.mk.ua

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ НА ОСНОВІ ЖИТТЄВИХ НАСТАНОВ Г. С. СКОВОРОДИ (НА МАТЕРІАЛІ «БАЙОК ХАРКІВСЬКИХ»)

У статті досліджено важливість виховання особистості на основі життєвих настанов Г. С. Сковороди, які сприяють усебічному розвитку людини, формуванню її системи цінностей та переконань, а також допомагають краще взаємодіяти з іншими людьми в соціумі, вирішувати професійні проблеми та виявляти конкурентоспроможність у сучасних умовах праці. З'ясовано й доведено, що творча спадщина Г. С. Сковороди наповнена цінними настановами, які донині залишаються актуальними. Із циклу текстів «Байки Харківські» Г. С. Сковороди уперше виокремлено та проаналізовано настанови філософа, які вказують на доцільність виховання працьовитості, розсудливості, наполегливості й індивідуальності, а також поваги до інших і прагнення до всебічного розвитку.

Ключові слова: виховання; Г. С. Сковорода; життєві настанови; моральні цінності, світогляд; характеристики особистості.

© Корнєва С. Є., 2022

Вступ. Світогляд Г. С. Сковороди та його переконання уособлюють глибоке знання та розуміння законів життя, які привертають увагу багатьох дослідників. У своїх працях учений утілює українську народну мудрість та стійкі норми поведінки, що передавалися протягом багатьох поколінь. Проблеми людства та шляхи їх вирішення становили науковий інтерес філософа, якому «вдається залишатися близьким та сучасним для нових поколінь, незважаючи на зміну декількох епох» (Kovtun O., Pechenizka-Gubareva S., 2021, с. 152). Майже всі праці Сковороди пронизані зверненням до морально-естетичних і релігійних цінностей людини. Людська особистість, її неповторність, характер та способи мислення й поведінки філософ розкриває в

різноманітних образах. Усі ці образи формують особливий духовний світ, який скеровано життєвими настановами, що покликані покращувати буденність у разі їх виховання та безперервного дотримання.

Навчальний процес освітніх закладів охоплює різноманітні цілі, однак достатньо актуальним залишається питання про виховання сучасної молоді: «виховання в сучасних умовах в Україні буде достатнім, якщо спирається на основоположні загальнолюдські та загальнопедагогічні принципи, даровані Богом і розроблені нашими видатними просвітителами: природовідповідності, гуманізму, дитиноцентризму, усвідомленої відповідальності за свою поведінку, вдячності, мультикультурності та інші» (Прокопенко І. Ф., 2019, с. 13). Спостері-

гаємо певні суперечності щодо намагання сучасних педагогів донести до учнів розуміння таких загальнолюдських принципів, які ґрунтуються на взаємоповазі, доброзичливості, толерантності, співпраці, та байдужістю й інколи неготовністю молодих людей заглиблюватися в осягнення законів існування людства. Відтак саме розвиток стійких принципів, поєднання багатолітніх переконань із сучасними суспільними потребами сприяють формуванню всебічно освіченої людини, здатної оцінювати обставини, вирішувати проблеми та бути впевненою у своїй діяльності.

Мета статті полягає в аналізі й визначенні в байках Г. С. Сковороди життєвих настанов, що сприяють усебічному вихованню особистості.

Реалізація мети статті здійснюється через виконання таких **завдань**:

- дослідити питання про роль виховання життєвих настанов у формуванні особистості;
- виокремити важливі людські характеристики та види діяльності в «Байках Харківських» Г. С. Сковороди;
- проаналізувати життєві настанови в досліджуваних текстах..

Роль виховання життєвих настанов у формуванні особистості. Різноманітні філософські, морально-етичні, мистецькі настанови, що впливають на розвиток особистості розглядають чимало дослідників. Необхідність культурного компоненту під час виховання дає змогу особистості усвідомлювати свою ідентичність і значущість у соціумі: «оволодіння культурою збагачує людину, розширює її духовні обрії» (Потапчук Т. В., 2015, с. 139). Питання культури, моралі, цінностей, духовності, світогляду учнів і студентів відображено в працях таких науковців, як: Ю. В. Балашова, В. М. Вашкевич, Г. В. Вдовиченко, Я. О. Кравченко (Кравченко Я. О., 2015), І. Ф. Прокопенко та ін. Виховання життєвих настанов, що формують духовний світ людини, впливають на ефективну соціалізацію особистості, її успішність під час

вирішення поставлених завдань і творчого підходу до їхнього виконання (Друганова О. М., Білик В. М., 2019, с. 54).

Виховання життєвих настанов особистості є постійним процесом, який формується під впливом усього, що оточує людину. Важливо розуміти, що вчитель завжди істотно впливає на розвиток учнів та їхні морально-естетичні цінності. На думку І. Ф. Прокопенко, доцільним є раннє виховання: «Переслідуючи, наприклад, мету виховання в сучасній молоді рис добродійності і доброчесності, потрібно мати на увазі, що ефективними засобами є своєчасне «щеплення» до цього на етапах дошкільної і початкової освіти і послідовне врахування історико-ретроспективних процесів формування таких якостей» (Прокопенко І. Ф., 2019, с. 13). Водночас важливо взяти до уваги якість виховання духовних принципів індивіда, оскільки вони беззаперечно поширюватимуться в соціумі. Так, В. М. Вашкевич, розрізняючи дві основні форми духовної діяльності (духовно-продуктивна та духовно-практична), стверджує, що «споживання історичних ідей, поглядів, теорій опосередковує їх виробництво» (Вашкевич В. М., 2013, с. 206), тобто вчитель має не лише вказувати на наявні загальні ідеї, цінності й переконання, а своїм прикладом показувати, як їх дотримуватися та які переваги з цього можна мати.

Виокремлюючи погляди відомих письменників і діячів, деякі дослідники звертають увагу виключно на філософські або національно-патріотичні настанови (Вдовиченко Г. В., 2019, с. 6), однак під час виховання дітей та підлітків доречним є уникати нав'язування специфічних ідей та слідувати сучасним тенденціям деологізації суспільства, що супроводжується «переосмисленням та зміною системи цінностей, зокрема цінностей освіти, і визначається вченими як “аксіологічна революція”» (Балашова Ю. В., 2013, с. 1). Усебічне навчання особистості з урахуванням об'єктивного роз'яснення переконань відомих українських діячів культури та мистецтва краще сприятиме побудові та ствердженню

системи цінностей та світогляду особистості.

Виховання життєвих настанов сприяє їхньому застосуванню у власній діяльності людини та в подальшій передачі цього знання наступному поколінню. Українська літературна спадщина насичена прикладами стійких систем переконань, що значною мірою допомагають навчати юних українців морально-естетичних цінностей, які допомагатимуть їм краще взаємодіяти з іншими людьми в різноманітному суспільному середовищі. Творча спадщина Г. С. Сковороди вважається глибоко насиченою ідейними переконаннями філософа, що містять ціннісні настанови, які залишаються актуальними й нині.

Життєві настанови в «Байках Харківських» Г. С. Сковороди. Г. С. Сковорода у своїх творчих розвідках часто звертає увагу на важливість формування стійких моральних цінностей. Зважаючи на це багато творів митця мають повчальний характер. Життєві настанови він викладає у віршах, притчах, листах, однак найяскравіше його повчальні погляди узагальнені в «Байках Харківських» (Сковорода Г. С., 1994, с. 101–130). У байках Г. С. Сковорода намагається втілити основні життєві цінності, які уособлюють гуманізм, високу моральність та любов до народу. Кожна байка містить авторське пояснення, яке допомагає зрозуміти та усвідомити важливість та необхідність тих життєвих настанов, що зображує філософ. Розглянемо ключові життєві настанови митця в «Байках Харківських».

1. *Забезпечувати особистий добробут постійною та наполегливою працею.* Значна кількість байок охоплює ставлення Г. С. Сковороди до роботи. Ключова настанова філософа полягає в тому, що праця робить життя людини цінним та щасливим: «Чим ліпше добро, тим глибшим трудом, як ровом, воно обкопане. Хто труда не докладе, той і до добра не прийде. («Змія та Жаба»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 110).

2. *Збільшувати суспільний добробут через об'єднання з іншими людьми у спо-*

відненій праці. Водночас праця приносить більше задоволення та здобутків, якщо вона досягається спільними зусиллями, тобто спорідненість та спільність зусиль примножують досягнутий добробут, що задовольняє як мирські, так і духовні потреби: «Що є болісніше, ніж купатись у багатстві та смертельно мучитись із того, що не маєш спорідненої праці? Немає гіршої муки, як хворіти думками, а думками хворієш, коли позбавлений спорідненої праці. І немає нічого радіснішого, аніж жити за призначенням. Солодкі тоді труд тілесний, терпіння тіла і навіть смерть, бо душа, володарка людини, насолоджується спорідненою собі працею». («Бджола та Шерешень») (Сковорода Г. С., 1994, с. 123).

3. *Розраховувати власні сили й доводити справу до бажаного результату.* Інша важлива настанова філософа стосується вміння завершувати те, що людина починає робити: «Багато хто не за призначенням починає велике діло, та погано кінчає. Всякій справі а печаттю добрий намір і кінець. («Жайворонки»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 104). Просвітитель зазначає, що варто не тільки мати гарні ідеї, але й докладати зусилля, щоб утілювати їх у життя.

4. *Робити те, до чого є здібності.* Г. С. Сковорода переконаний, що набагато легше і краще виходить робити те, в чому людина має досвід та здібності: «Це свідчить, що практика без природженості бездільна, а природженість утверджується працелюбністю. («Дві Курки»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 108).

5. *Постійно практикувати природні здібності.* Удосконалення талану та власних умінь сприяють забезпеченню захищеності в житті: «Всяке багатство зможе висякнути й висохнути, як озеро, лише чесне ремесло зостається непослабним джерелом бідного, але безпечного існування. («Жаби»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 111). Відтак наслідком занедбаності власних здібностей, на думку філософа, може бути збідніння внутрішньої насиченості людини, що призводить до втрати

розуміння сенсу життя та важливості свого існування: «Багато хто, занедбавши споріднену собі працю, лише співає, п'є та їсть. У цім гультьайськім порожнюванні вони терплять їдучішу й більшу нудьгу, ніж ті, хто працює без ослабу. («Зозуля та Косик»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 116). Із погляду Г. С. Сковороди, здібності кожної людини є її божественністю, яка допомагає почувати себе впевнено та захищено, живучи в будь-якому місці та працюючи для втілення власних бажань: «Без Бога і за морем погано, а мудрому чоловікові весь світ – рідний край, скрізь йому й завжди добре. Бо добро він не збирає з місць, а носить його в собі. Воно йому як сонце у всі часи і як скарб у всіх країнах. Не місце його, а він оживлює місце, не вигнанець, а подорожній і не вітчизну кидає, а лише змінює її; куди прийшов – тієї землі й син, бо несе в собі народне право... («Щука і Рак»))».

6. *Створювати нове й утілювати в життя шляхом використання власних здібностей.* Філософ указує, що здібності надихають людину породжувати нові бажання та втілювати їх у життя: «Без природи – як на манівцях: чим далі йдеш, тим більше заплутуєшся. Природа – вічне джерело бажання. («Собака та Кобила»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 113). Однак, зосереджуючись лише на власних бажаннях, людина може потрапити під вплив спокуси і припинити розвивати та вдосконалювати свій талан, що веде до духовного занепаду, обмеженості й зубожіння: «Ця ж воля (за прислів'ям) гірша всілякої неволі. Вона тягне до вузького досвіду. («Собака та Кобила»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 113).

7. *Оцінювати ризики та наслідки виконання бажань.* Учений переконаний, що, втілюючи власні бажання для покращення життя, слід об'єктивно оцінювати можливі ризики та наслідки: «Хто не любить клопоту, мусить навчитися жити просто й убого. («Чиж і Щиглик»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 105). Як бачимо, здібності людина не може втратити, вони з нею від народження, проте поверхові бажання можуть становити загрозу для її здібностей і призвести до

духовної руйнації.

8. *Розвивати та вдосконалювати розумові здібності.* Істотне місце Г. С. Сковорода надає розуму, який кожна людина має від природи. На думку митця, доцільно приділяти увагу розвитку розумових здібностей для укріплення своїх знань та моральних цінностей: «Розумний чоловік знає, що ганити, а дурний ляпає без розбору. («Пси»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 103). Крім того, розумна людина приваблює інших такими рисами, як повага людської гідності та доброта, що роблять її наповненою та щасливою: «Ліпше з одним розумним та добрим душею жити в любові та шані, аніж з тисячею дурнів. («Сова та Дрізд»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 110). Однак нерозумній людині складно досягти спокою та примирення: «Недоумство у багатстві пишається і лається, а в бідності осідає і впадає у відчай. В обох долях воно нещасне. Там біситься, як у вар'ятській гарячці, а тут з ніг валиться, мов стерво. («Кріт та Лінкс»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 119). Вочевидь, нерозумна людина надає більшого значення зовнішнім характеристикам, на відміну від розумної людини, яка звертає увагу на внутрішню сутність, глибинну якість та результати діяльності: «У нас, бабо, – відповів майстер, – не очима вибирають: ми вибираємо, чи чисто дзвонить. ...Звичайно, ця премудра баба – прабаба всім тим штукарям, котрі людину цінують за одежею, за тілом, за грішми, за кутком, за іменем, а не за плодами її життя. («Баба та Гончар»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 125). Як бачимо, людський розум формується завдяки неперервному розвитку та здобуттю нових знань.

9. *Здобувати знання, враховуючи досвід як власний, так і інших людей.* Із погляду Г. С. Сковороди, знання є такою міцною глибиною, яку не кожна людина здатна осягнути. Першоосновою знань митець вважає досвід. Саме людський досвід, породжений безперервною людською працею, сприяв розвитку навичок і вмінь та формуванню наукових теорій: «Досвід – батько мистецтва, знання та звички. Звідси

народились усі науки, книги, і вправності. Цей головний і єдиний учитель навчає птаство літати, а рибу – плавати. («Собака та Кобила»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 113). Уособленням найглибшого знання митець уважає Біблію, яка за зовнішніми традиційними описами людського повсякденного життя приховує цінні поради та настанови, що можуть допомогти людині зцілитися й обрати щасливий напрям свого життя: «Біблія – це джерело. Всі людські історії в ній та плотські імена – це бруд і каламуть. Її живлющої води водограй схожий на кита, що випускає вгору з ніздрів потаємну воду нетлінності... Хто верблюд, той збурення потопної мови п'є, не сягаючи джерельної голови. («Верблюд та Олень»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 115). Відтак, здобуваючи нові знання, варто звертати увагу на їхній глибинний зміст, а не на зовнішню форму викладу.

10. *Зрозуміло та прозора доносити глибинні знання й істини.* Сковорода-мислитель також уважає, що велич Біблії полягає у прозорості та ясності думок, які в ній описані. Саме ці найпростіші, але водночас найбільш дієві істини уособлюють волю Божу, що дає право на вічне життя: «Світські книги, безсумнівно, наповнені великою користю та красою. Коли б вони спитали Біблію: чому перед нею вони й дешиці ті слави не мають і нащо їй створюють вівтарі та храми, "Сама не відаю, – відповіла б вона. – Я складена з тих-таки слів і речень, що й ви, і навіть ще з гірших та варварських. Але в безсмаковитих моїх водах, як у дзеркалі, чудово сяє невидиме, проте світле око Боже, без якого ваша користь порожня, а краса мертва". («Гній та Діамант»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 117). Проте митець указує, що варто пам'ятати про часте бажання недосвідчених людей знецінити важливість глибинного знання через заперечення або перекручування життєвих істин: «Лев – це образ Біблії, проти якої повстають і лаються поганські мудреці. Вони гадають, що вона мертва і свідчить про стихійну мертвоту, не враховуючи, що в тлінних її образах криється

вічне життя і що все те встає і підноситься до такого. («Лев та Мавпи»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 120). Отже, доречно бути уважним до того знання, яке нав'язується й видається за абсолютну істину, не маючи при цьому жодного життєвого підґрунтя.

11. *Забезпечувати власний добробут відповідно до особистих життєвих потреб.* Висловлюючи своє ставлення до багатства, Г. С. Сковорода прирівнює добробут людини до того, що їй достатньо для повноцінного життя: «Не мале те, чого досить для прожиття, врешті, це і є статок та багатство. («Мурашка та Свиня»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 107). Однак часто деякі люди, перебуваючи у постійному бажанні задоволення своїх потреб, забувають про цінність того, що мають, та витрачають свої сили і життя на різноманітні дрібниці, або вдаються до аморальної поведінки, що може шкодити не тільки їм, але й тим людям, хто їх оточує: «Марнославство і прагнення насолоди багатьох потягло у протиприродний стан. («Орел та Черепаха»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 110). Крім того, людська нерозсудливість, що виявляється лише у визнанні зовнішнього добробуту, яке сприймається як вища цінність, веде до втрати можливості усвідомити власний внутрішній світ і слідувати духовному покликанню жити чесно й гідно: «Годі начудуватись із дурнів, що вельми зневажили і відкинули чистий і безцінний бісер добродійства лише для того, щоб продертися до чину, зовсім не спорідненого собі. Який змії їм нашептав на вухо, що ім'я та одіж змінить їхнє буття, а не чесне життя, гідне чинові? («Олениця та Кабан»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 124). На думку митця, зовнішнє багатство може вкорінювати в людині переконання про власну велич, що часто не має стійкого підґрунтя, оскільки будується на нечесній діяльності: «... честь свою на самій пишноті поклали. («Голова і Тулуб»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 104).

12. *Зважати на те, що духовний розвиток припиняється через зарозумілість і пиху.* Переоцінення особистих знань, з погляду Г. С. Сковороди, спотворює в люди-

ні бачення своїх здібностей і посилює зарозумілість та пихатість, які принижують духовний розвиток і призводять до втрати власної індивідуальності та вміння насолоджуватися дарунками природи: «Хто на погоду і врожай сердиться, той заміряється на всетворящего Бога й гордіє. («Вітер та Філософ»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 109). Отже, істинно збагаченою людина стає тоді, коли їй вдається досягти балансу між матеріальними та духовними здобутками, при цьому залишатися неупередженою під час оцінювання власних можливостей і водночас із вдячністю ставитися до всього, що отримує від світу.

13. Поважати людську індивідуальність. Суттєва роль в ідеях Г. С. Сковороди відведена повазі до людської індивідуальності. На думку філософа, кожна людина вирізняється самотністю та власним баченням свого життєвого устрою: «З різними природними нахилами і життєвий шлях різний. («Годинникові колеса»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 105). Водночас особисті звички та уподобання формують поведінку та рід діяльності: «Хто народжений до того, щоб бавитися вічністю, тому приємніше жити в полях, гаях і садах, аніж у містах. («Орел та Сорока»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 106). Саме неповторність людських індивідуальностей становить цілісність світу, який приваблює своїм різноманіттям: «Світло і тьма, тління і вічність, віра й безчестя складають цей світ і потрібні одне для одного. Хто тьма – хай буде тьмою, а син світла – хай буде світлом. Від плодів їхніх пізнаєте їх. («Нетопир та двоє пташат – Горлиці та Голуба»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 114).

14. Формувати особисту систему принципів та переконань. Індивідуальність виявляється також у тому, що кожній людині годиться мати власну систему принципів та переконань, яким належить утілюватися в її діяльності, і за якими можливо схарактеризувати її внутрішній світ: «Серце і звичаї людські мають свідчити, хто він такий, а не зовнішні якості. («Ворона і Чиж»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 103).

15. Керуватися честю в особистій діяльності. На думку Сковороди, найвищою цінністю, якою людина повинна керуватися у своїй життєдіяльності, є честь: «Ціна і честь – одне і те ж. Хто не має нічого в собі, той прибирає зовнішнього блиску, натягає маску фальшивого діаманта і злодійської монети. ...Освіта чи віра Божа, милосердя, великодушність, справедливість, постійність та цнотливість – ось ціна наша й честь! («Два коштовні камені – Діамант і Смарагд»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 112).

16. Вірити в Бога. Доречно зауважити, що для філософа, джерелом натхнення є віра в Бога. Саме віра наповнює людину бажанням пізнавати світ, а здобуті знання, досвід і досягнення насичують щастям та радістю, які сприяють подовженню життя: «Страх Божий – джерело мудрості, і веселощів, і довговічності, а зневіра – солодка їжа, що ховає в собі гірку отруту. Важко помітити цю отруту. Важко увійти у беззаконня. «Гріхопадіння хто зрозуміє?» Той, хто пізнав суть страху Божого. Корінь його гіркий, але плоди солодкі. А беззаконня є гачок, захований у ласощі, який ранить душу. («Щука та Рак»))» (Сковорода Г. С., 1994, с. 121). Вочевидь, утрата віри спонукає людину до протиприродної поведінки, що веде до руйнації її внутрішньої духовності. Віра допомагає дотримуватися законів і норм, налаштовує на впорядкованість дій, збалансовує та гармонійно скеровує повсякденну життєдіяльність. Із вірою людина сильніша у своїх поглядах та досягненнях. Вірянин здатний бачити втрати і відчувати біль, а тому його бажання до покращення та розвитку наповнені глибиною пізнання, що дає змогу втілювати в життя свої зважені прагнення.

17. Узгоджувати особисті погляди для досягнення єдності з іншими людьми. Поет-філософ стверджує, що узгодженість поглядів і дій у поєднанні з любов'ю та повагою до ближніх формує людську єдність: «І походження, і багатство, і чин, і спорідненість, і тілесне обдарування, і науки безсильні ствердити дружбу. Але серця; в думках узгоджені, й однакова чесність

людинолюбної душі, що живе у двох, а то й у трьох тілах, – ось справдешня любов та єдність... («Собака та Вовк»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 118). Як уважає філософ, саме стійка всебічна єдність людей є основою для глибокої та надійної дружби, яка несе в собі повагу і розуміння ближнього: «Дружби годі випросити, купити чи силою вирвати. Любимо тих, кого любити призначені – так, як їмо те, що належить нам за природою, а в природи для всякого дихання добрий будь-який харч, але не для всіх. («Соловей, жайворонок та дрізд»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 127). При цьому Г. С. Сковорода також звертає увагу на непоєднуваність деяких речей, так само, як і людей, які вирізняються життєвими переконаннями та цінностями, особливо у процесі виявлення цих переконань у своїй діяльності: «І як не можна впрягти у воза коня із ведмедем чи собаку із вовком, так годі сподіватися, щоб не відірвалося трухляве сукно, пришите до нового, а гнила дошка, приклеєна до свіжої. Така ж неузгода існує між двома людьми різної природи, а найбільша неспорідненість – між добрим та лихим серцем. («Соловей, жайворонок та дрізд»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 127). Як бачимо, повага та розуміння у ставленні до ближнього сприймається як добро, що поєднує людей як у міжособистісному спілкуванні, так і на суспільному рівні.

18. Забезпечувати лідера підтримкою для досягнення узгодженої мети. Г. С. Сковорода переконаний, що людина, яка бере на себе відповідальність об'єднувати інших людей та спрямовувати їхню спільну діяльність для суспільного добробуту і розвитку, повинна натомість бути забезпеченою необхідними ресурсами й отримувати достатню допомогу для своєї діяльності: «– Як би ти жила, – спитав Тулуб Голову, – коли б з мене не витягувала для себе соків життя? – Достеменно, – відповіла Голова, – але в нагороду тобі моє око як світло, а я допомагаю порадою. («Голова і Тулуб»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 106). Такими ресурсами можуть бути однаково як матеріальні, так і духовні блага у по-

єднанні з вдячністю від цих людей. Отже лідер повинен мати постійну підтримку інших людей і відчувати власну значущість для досягнення суспільної мети та втілення своєї ролі: «Народ повинен володарям своїм служити і годувати їх. («Голова і Тулуб»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 106). Як бачимо, філософ звертає увагу на важливості головної ролі, яку можливо виконувати тільки за участі інших людей. Водночас лідери (голови) та наставники можуть принести набагато більше блага суспільству, не тільки скерувавши спільну діяльність у відповідному напрямі, але й своїм прикладом навчаючи людей брати на себе відповідальність у тій діяльності, яка для них є більш природною.

19. Ділитися набутими знаннями й уміннями. Особливу роль Г. С. Сковорода відводить людям, що мають здібності до навчання інших. Ділячись своїми вміннями, учитель досягає набагато більших результатів завдяки спорідненій праці його учнів, які поширюють і застосовують його знання та досвід, доповнюючи власними надбаннями: «Народжуються і такі, що не хочуть женитися і йти на військову службу, щоб інших вільніше навчати розумної чесності, без котрої будь-який суспільний стан нечинний. («Оселка та Ніж»)» (Сковорода Г. С., 1994, с. 109). Як бачимо, саме вчителі здатні одночасно впливати на розвиток багатьох людей і, як наслідок, виховувати й укорінювати стійкі моральні цінності в суспільстві.

Отже, представлені життєві настанови мають свою силу і впливають на розвиток та характер поведінки сучасної людини. Оскільки ці настанови є істинами, що побудовані на спостереженнях, вони не вичерпують своєї значущості і продовжують передаватися наступним поколінням українців. Крім того, у зазначених життєвих настановах зберігаються морально-культурні уклади, які сприяють покращенню особистого життя людини та укріпленню її суспільних зв'язків з іншими людьми.

Висновки та перспективи досліджень. Життєві настанови Г. С. Сковороди,

що спрямовані на виховання особистості, стосуються різноманітних сфер людської діяльності та охоплюють такі ключові характеристики людини, як працьовитість, розсудливість, поміркованість, обдарованість, наполегливість, індивідуальність, повага до інших та прагнення постійного розвитку. Із-поміж необхідних складників виховання моральних цінностей – знання, досвід, честь, добробут, дружба (спорідненість), віра. **Перспективою** досліджень є виокремлення морально-естетичних цінностей у поетичних працях Г. С. Сковороди та аналіз їхнього впливу на виховання і розвиток учнів молодшої, середньої та старшої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балашова Ю. В. Ціннісно-світоглядні настанови сучасного українського студентства / Ю. В. Балашова // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_1_4.
2. Вашкевич В. М. Ціннісно-світоглядні настанови молоді в сучасних умовах / В. М. Вашкевич // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 73. – С. 205–209. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_73_95.
3. Вдовиченко Г. В. Філософські настанови ранньої творчості П. Тичини як об'єкт модерно-постмодерного мітотворення / Г. В. Вдовиченко // Українські культурологічні студії. – 2019. – № 2. – С. 5–11. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrks_2019_2_3.
4. Друганова О. М. Г. Сковорода про роль розумового виховання у формуванні особистості / О. М. Друганова, В. М. Білик // Новий колегіум. – 2019. – № 4 (98). – С. 54–58.
5. Кравченко Я. О. Мистецькі настанови Михайла Бойчука та філософські символи Григорія Сковороди у творчій долі Ярослави Музики. До 120-ліття від дня народження / Я. О. Кравченко // Вісник Львівської національної академії мистецтв. – 2015. – Вип. 26. – С. 3–9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnam_2015_26_103.
6. Потапчук Т. В. Мораль і моральні настанови в суспільстві як чинники культурної ідентичності студентської молоді / Т. В. Потапчук // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. – 2015. – № 1. – С. 139–144. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2015_1_25.
7. Прокопенко І. Ф. Г. С. Сковорода і українська освіта: вчора, сьогодні, завтра / Іван Федорович Прокопенко // Новий колегіум. – 2019. – № 4 (98). – С. 12–20.
8. Сковорода Г. С. Твори у 2-х томах [Текст] / Г. С. Сковорода; Гарвард. б-ка давнього укр. письменства, Корпус укр. пер., Нац. акад. наук України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – Київ : Обереги, 1994., Т. 1: Поезії. Байки. Трактати. Діалоги / передм. О. Мишанич; пер. із староукр. мови: М. Кашуба, В. Шевчук. – 1994. – 528 с.
9. Kovtun, Oksana and Svitlana Pechenizka-Gubareva (2021). Philosophy of Vitality, Mortality, and Immortality in the Theories of Hryhoriy Skovoroda and Confucius. *Philosophy and Cosmology*, Volume 26, 148–155. DOI: <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/26/12>.

EDUCATION OF THE LIFE DIRECTIONS OF A PERSONALITY IN THE «KHARKIV FABLES» BY H. SKOVORODA

Kornieva Svitlana,
Candidate of Philological Sciences (Ph. D.),
Associate Professor
Department of Language, Literature, Art and Aesthetic Education
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
kornieva.svitlana@moippo.mk.ua

The article investigates the importance of education of personality's life directions, which contribute to the overall person development, the development of their values and beliefs. Moreover, these life directions help to interact better with other people in modern society, solve professional problems and show competitiveness in current working conditions. It is found out that H. Skovoroda in his written works often pays attention to the importance of building strong moral values. For this reason, many works of the writer have an instructive purpose. The cultural heritage of H. Skovoroda is filled with valuable life principles that continue to be relevant today. Life directions are set out in poems, parables, letters, but the most vividly instructive views are summarized in the «Kharkiv Fables». In the fables H. Skovoroda tries to implement the basic life values that represent humanism, high morality, and love for the people. Each fable contains the author's explanation, which helps to understand and realize the importance and necessity of those life directions that the philosopher depicts. From the series of the texts «Kharkiv Fables» by H. Skovoroda, the philosopher's life directions are singled out and analyzed. These directions indicate the importance of educating such key human characteristics as: hardworking, rationality, prudence, giftedness, persistence, individuality, respect to others, and the desire to constant development. In addition, the necessary components in the education of moral values include knowledge, experience, honor, welfare, friendship (relationship), and faith.

Keywords: education; H. Skovoroda; life directions; moral values; outlook; personal characteristics.

REFERENCES

1. Balashova, Y. V. (2013). Tsinnisno-svitohliadni nastanovy suchasnoho ukrainskoho studentstva [Value and outlook set of modern Ukrainian students]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, 1. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_1_4 (ukr).
2. Druhanova, O. M. & Bilyk, V. M. (2019). H. Skovoroda pro rol rozumovoho vykhovannia u formuvanni osobystosti [G. Skovoroda on the role of mental education in personality formation]. *Novyi kolehium*, 4 (98), 54–58 (ukr).
3. Kovtun Oksana and Svitlana Pechenizka-Gubareva (2021). Philosophy of Vitality, Mortality, and Immortality in the Theories of Hryhoriy Skovoroda and Confucius. *Philosophy and Cosmology*. Volume 26, 148–155. DOI: <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/26/12> (eng).
4. Kravchenko, Ya. (2015). Mystetski nastanovy Mykhaila Boichuka ta filosofski symvoly Hryhoriia Skovorody u tvorchii doli Yaroslavy Muzyky. Do 120-littia vid dnia narodzhennia [Artistic instructions of Mykhaylo Boychuk and philosophic symbols of Hryhoriy Skovoroda in creative destiny of Yaroslava Muzyka]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv*, 26, 3–9. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VInam_2015_26_103 (ukr).
5. Potapchuk, T. (2015). Moral i moralni nastanovy v suspilstvi yak chynnyky kulturnoi identychnosti studentskoi molodi [Morals and moral options in society as factors of student youth's cultural identity]. *Naukovyi visnyk Melitopolskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*. Seriya: Pedahohika, 1, 139–144. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdpu_2015_1_25 (ukr).
6. Prokopenko, I. H. (2019). H. S. Skovoroda i ukrainska osvita: vchera, sohodni, zavtra [H. S. Skovoroda and Ukrainian education: yesterday, today, tomorrow]. *Novyi kolehium*, 4 (98), 12–20 (ukr).
7. Skovoroda, H. S. (1994). *Tvory u 2-kh tomakh* [Works in 2 volumes]. *Tom 1: Poezii*.

Baiky. Traktaty. Dialohy [Poetry. Fables Treatises. Dialogues]. (M. Kashuba, V. Shevchuk trans. from oldukrainian). Kyiv: Oberehy (ukr).

8. Vashkevich, V. (2013). Tsinnisno-svitohliadni nastanovy molodi v suchasnykh umovakh [Value-worldview of young people in today's]. Hileia: naukovyi visnyk, 73, 205–209. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_73_95 (ukr).

9. Vdovychenko, H. V. (2019). Filosofski nastanovy rannoi tvorchosti P. Tychyny yak ob'iekt modernno-postmodernoho mitotvorennia [Philosophical attitudes of the early works of P. Tychyna as an object of modernist-postmodernist myth creation]. Ukrainski kulturolohichni studii, 2, 5–11. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrks_2019_2_3 (ukr).